

ВІДГУК

**офіційної опонентки, кандидатки юридичних наук, доцентки
Михайліченко Тетяни Олександрівни
на дисертацію Ясницької Тетяни Юріївни «Кримінально-правова
характеристика колабораційної діяльності за кримінальним правом
України», подану на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08
«Право» за спеціальністю 081«Право»**

Оцінка поданих Т.Ю. Ясницькою тексту дисертації та публікацій авторки за темою дослідження дає підстави вважати, що нею було проведено ґрунтовний правовий аналіз актуальної теми як у теоретичному, так і в практично-прикладному плані, а сформульовані в дослідженні висновки й пропозиції, що виносяться на захист, характеризуються достатнім рівнем новизни й обґрунтованості.

Даючи оцінку дисертації в цілому, можна констатувати, що авторка досягла поставлених перед собою цілей, роботу виконала на належному науковому й методологічному рівні. Цей загальний висновок підтверджується за основними критеріями, які покладаються в основу оцінки дисертації на здобуття ступеня доктора філософії.

Актуальність теми дослідження. Ознайомлення з дисертацією Ясницької Тетяни Юріївни, її працями, опублікованими за темою дисертації, дозволяє позитивно оцінити здійснене наукове дослідження. Воно є актуальним, перш за все, тому, що проблеми, які постали перед практичними працівниками і про які говорили науковці, після внесення до Кримінального кодексу України ст. 111-1 «Колабораційна діяльність» у 2022 р., донині не зникли. Значна частина цих проблем навпаки загострилася, адже багато питань, що стосуються теми дисертаційної роботи, і наразі залишаються спірними в кримінально-правовій науці, тож потребують свого глибокого осмислення та вирішення. Окрім того, судова практика досі не виробила усталених та виважених підходів щодо застосування положень ст. 111-1 КК України.

Зважаючи на це тема дисертаційної роботи Т.Ю. Яниської «Кримінально-правова характеристика колабораційної діяльності за кримінальним правом України» є актуальною.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації Т.Ю. Яниської, забезпечується продуманою структурою роботи, широкою джерельною базою, емпіричними фактами, а тому є достатньо переконливими.

Викладені у вступі та розділах основної частини роботи положення, які стосуються постановки проблеми в цілому, окремих її аспектів, не викликають сумніву щодо їх важливості як для теоретичних розробок, так і для практики. Питання, що піднімаються, недостатньо розроблені в науці кримінального права і є перспективними для дослідження.

Звертає на себе увагу широка джерельна база (341 джерело), яку складають роботи з кримінального права, аналітичні звіти та довідки, національні нормативно-правові та міжнародні акти, законопроекти, у тому числі й кілька редакцій проекту нового КК, та ін. Окремо варто відмітити використання і коментування постанов Пленуму Верховного Суду України, Верховного Суду, судових рішень першої інстанції (авторкою безпосередньо використано 58 вироків та 9 ухвал) з аналізованої проблематики, які дозволяють скласти достатнє уявлення про реальний стан і проблеми, що виникають на практиці у досліджуваній сфері. Це дозволило дисертантці посилити свою аргументацію, показати слабкі сторони вітчизняного законодавства й практики його застосування та підтвердили доречність низки висловлених нею пропозицій. Літературні джерела використовувалися Т.Ю. Яниською критично, велася аргументована полеміка з достатнім обґрунтуванням власної позиції.

Використані в дисертації методи дослідження (історико-правовий, системно-структурний, порівняльно-правовий, статистичний методи, а також методи індукції та дедукції) дозволили авторці отримати нові науково обґрунтовані результати, на основі яких було сформульовано пропозиції щодо структурованих і чітких правил кваліфікації співучасті у кримінальному правопорушенні зі спеціальним суб'єктом.

Усе це дало підставу для аналізу і репрезентативних висновків.

Метою дисертації визначено надання комплексної кримінально-правової характеристики колабораційної діяльності за кримінальним правом України. Для досягнення цієї мети поставлено широке коло завдань. Зокрема: 1) з'ясувати стан дослідження проблем кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність; 2) визначити соціальну зумовленість відповідальності за колабораційну діяльність; 3) охарактеризувати об'єкти складів кримінальних правопорушень, передбачених статтею 111-1 КК України; 4) з'ясувати ознаки об'єктивної сторони складів кримінальних правопорушень, передбачених статтею 111-1 КК України; 5) дослідити суб'єктивні ознаки складів кримінальних правопорушень, передбачених статтею 111-1 КК України; 6) здійснити розмежування складів кримінальних правопорушень, передбачених статтею 111-1 КК України; 7) провести відмежування колабораційної діяльності від суміжних складів кримінальних правопорушень (с. 22-23 дис.). Слід відмітити, що в такому формулюванні завдання визначені достатньо вдало. І, як показує вивчення роботи, вказана мета досягнута, а поставлені завдання в цілому виконані.

Наукова новизна дослідження визначається тим, що вона є комплексним дослідженням колабораційної діяльності та осмисленням підходів для розмежування діянь, передбачених частинами 1-7 ст. 111-1 КК України, від суміжних кримінальних правопорушень. У результаті проведеного дослідження авторці вдалося запропонувати низку принципово нових положень, які впливають на підходи кримінально-правової оцінки вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 111-1 КК України. Було розроблено, сформульовано і обґрунтовано низку положень, які характеризуються науковою новизною і мають важливе теоретичне і практичне значення.

Положення та висновки, заявлені дисертанткою як такі, що є новими, дійсно є такими.

Найбільш значущі положення, що сформульовані у дисертаційному дослідженні слід, на наш погляд, визнати такі:

1. У першу чергу, необхідно відзначити пропозицію авторки використовувати поетапність для належної кваліфікації посадового колабораціонізму: 1) орган, у якому особа обійняла посаду; 2) назва посади та 3) функції, які фактично виконувала особа. Встановлення функцій особи є самостійним етапом та не може апріорі бути прив'язано до назви посади і тих функцій, які б виконувала особа за українським законодавством (с. 25, 133 дис.). Т.Ю. Яниська справедливо акцентує увагу на необхідності такого підходу і наголошує, що назва посади не завжди однозначно дає можливість встановити, які точно функції були в особи на тимчасово окупованих територіях, навіть враховуючи які функції характерні для такої посади за українським законодавством.

2. Цілком обґрунтованою і такою, що заслуговує на беззастережну підтримку, є пропозиція дисертантки враховувати, що «місцем вчинення колабораційної діяльності є повністю або частково непідконтрольна територія України (тимчасово окупована територія, лінія зіткнення)» (с. 25, 114, 184 дис.), що нерозривно пов'язано з часом та обставинкою вчинення цього кримінального правопорушення. Саме такий підхід вбачається як найбільш виправданий і справедливий, адже сутність співпраці з ворогом, яка є не державною зрадою, а саме колабораційною діяльністю і полягає в тому, що особи опиняються на окупованій та підконтрольній ворогу території, тож часом діють не на користь своєї держави, а так, щоб мати змогу вижити.

3. Переконливою є позиція дисертантки в частині визначення правової природи колабораційної діяльності, яка закріплена в положеннях ст. 111-1 КК України, і була встановлена в кримінальному законі лише після повномасштабного вторгнення. Дійсно, найбільш виваженим є підхід, що ст. 111-1 КК України є спеціальною нормою, а ст. 111 КК – загальною. Фактично положення про різноманітні форми колабораційної діяльності є засобом диференціації, а саме пом'якшення кримінальної відповідальності за державну зраду (с. 47, 50-55 дис.). Та варто додати, що аргументацію цієї позиції можна в майбутньому посилити за рахунок аналізу санкцій ст. 111-1 та ст. 111 КК України.

4. Не можна не погодитися з аргументами Т.Ю. Ясницької, що оцінювати форми та значимість, «глибину» співпраці громадян України з ворогом варто з урахуванням місця, часу (тривалості), обстановки співпраці та умов перебування особи на тимчасово окупованій території. Бо дійсно не можна одними й тими ж вагами міряти підтримку ворога, яка здійснюється десь далеко від лінії розмежування на підконтрольній Україні території чи закордоном, і ту підтримку, що здійснюється громадянами України, які перебувають в окупації під тиском, у постійному страху зазнати насильства, катувань, переслідувань тощо. Такі особи є більш вразливими, заляканими, пригніченими. Натомість такий стан відсутній, якщо особа перебуває далеко від лінії розмежування або не є на тимчасово окупованих територіях (с. 52-54 дис.). Дійсно, таке упущення врахування цих особливостей призводить до помилок на практиці і лише створює умови для порушення принципів законності і справедливості, викликаючи недовіру і страх громадян України до власної держави та її органів, до деокупації та її наслідків. Більш того, врахування цих особливостей має бути при оцінці абсолютно всіх форм.

Окрім того, такий підхід дозволить чітко розмежовувати частину випадків, які наразі підпадають як під положення ч. 1 ст. 111-1 КК України, так і під ст. 436-2 КК України, звісно ж пам'ятаючи при цьому про комплексну оцінку всіх ознак, про які наголошує авторка (с. 167 дис.).

5. Заслуговує на увагу пропозиція дисертантки унормувати використання однини («заперечення») і множини («заклики») у положеннях ст. 111-1 КК України (с. 80-81, 85, 183, 188 дис.). Так само Т.Ю. Ясницька наголошує на важливості виваженого підходу щодо використання сполучників «а також», «та/або», «або» (с. 95, 188 дис.). Такий підхід дозволить зробити аналізовані положення більш ясними, прогнозованими та справедливими.

6. Позитивним доробком також є дослідження специфіки суб'єкта колабораційної діяльності (с. 114-118 дис.), адже дійсно суб'єктом аналізованого кримінального правопорушення має бути виключно громадянин України, який має правовий зв'язок з державою Україна, що покладає на ці сторони взаємні зобов'язання. Такий обхід корелюється також із позицією, що колабораційна діяльність є сепарацією від державної зради і передбачає, враховуючи низку

об'єктивних ознак, більш м'яке покарання. Якщо ж ми говоримо про ст. 111-2 КК України, то вона мала б зазнати суттєвих редакційних змін, а не виключення як пропонує Т.Ю. Ясниська (с. 189 дис.), адже під положення цієї статті підпадає також діяльність іноземних громадян та осіб без громадянства у випадках пособництва державі-агресору.

7. Т.Ю. Ясниська також вдало наголошує, що будь-які дії, що охоплюються ст. 111-1 КК України, мають бути виключно добровільними (с. 67, 185 дис.). Загалом, колаборація («collaboration») означає об'єднану працю, співпрацю¹. Співпраця, тобто спільна праця для досягнення єдиного результату, не може бути під примусом. Пропонована авторкою пропозиція виключити вказівку на добровільність у ст. 111-1 КК України б дозволила повною мірою відобразити суть вчиненого суспільно небезпечного діяння та скасувала б неодноманітність у можливій правовій оцінці вчинених діянь, адже норми закону мають тлумачитися системно і повно.

8. Позитивне враження справляє і доробок авторки, що не кожна діяльність на тимчасово окупованих територіях навіть у певній співкоординації чи співпраці з ворогом має розцінюватися як колабораційна діяльність та отримувати відповідну кримінально-правову оцінку за відповідною частиною ст. 111-1 КК України. Кухарі, мірошники, охоронці освітніх закладів, вчителі (якщо вони лише вчили дітей, приміром, математики, фізики, біології тощо), медичні та фармацевтичні працівники, пожежники і ще значна кількість осіб, які виконували виключно свої професійні обов'язки, не повинні зазнавати переслідувань через виконувану ними роботу на тимчасово окупованих територіях. Т.Ю. Ясниська дотично підняла це питання (с. 123, 136-138 дис.), однак вбачається, що воно потребує додаткового, більш глибокого опрацювання та осмислення, особливо з враховуючи міжнародно-правові зобов'язання України в сфері міжнародного гуманітарного права.

9. Цілком обґрунтованим є висновок дисертантки про потребу в правильній кваліфікації дій освітян за наявності в їх діях ознак і ч. 1 ст. 111-1 КК України, і ч. 3

¹ Колабораціонізм на тимчасово окупованих територіях: проблеми правової оцінки, гарантування прав і свобод людини та реінтеграції територій : монографія / [М. А. Рубашенко, І. В. Яковюк, Н. В. Шулженко, О. В. Зайцев, С. О. Харитонов] ; за наук. ред. М. А. Рубашенка ; Нац. фонд дослідж. України ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків : Право, 2024. С. 49

ст. 111-1 КК України. Тетяна Юріївна абсолютно правильно наголошує, що «публічні висловлювання, участь у медіа-матеріалах або символічна демонстрація підтримки окупаційної влади, які не пов'язані з виконанням управлінських чи педагогічних функцій, за своєю правовою природою є самостійними інформаційними проявами колабораціонізму і не повинні штучно «поглинатися» більш тяжким складом» (с. 148 дис.). Видається, що запропонований підхід є безспірним, адже обидва кримінальні правопорушення є правопорушеннями із формальним складом, тобто є закінченими з моменту вчинення діяння, а отже, і «переростати» чи «поглинатися» такі правопорушення не можуть.

10. Привертає увагу ґрунтовний аналіз положень проєкту нового КК України. При чому дослідниця не просто аналізує останню редакцію проєкту, а й досліджує положення кілька його попередніх версій, щоб отримати системне бачення розвитку наукової думки авторів проєкту та надати обґрунтовану оцінку таким змінам (с. 61 дис.).

Поряд з цим робота містить цілу низку й інших теоретично обґрунтованих і важливих для практики положень, висновків та рекомендацій.

Таким чином, у нас є підстави підтвердити теоретичну і праксеологічну значимість отриманих результатів та засвідчити, що у переважній більшості вони є новими, або такими, що розвивають чи удосконалюють вже існуючі наукові висновки та пропозиції, а напрацьовані авторкою положення безсумнівно мають важливе значення для розвитку теорії кримінально-правової науки, а також для формування пропозицій щодо покращення правозастосовної діяльності.

Важливість одержаних авторкою дисертації результатів для юридичної науки, правозастосовної та правотворчої практики та рекомендації щодо їхнього використання. Т.Ю. Ясниська здійснила комплексне дослідження важливої для кримінально-правової науки, правотворчості та правозастосовної практики проблеми. Сформульовані та обґрунтовані в дисертації положення, висновки і рекомендації спрямовані на глибоке і всебічне наукове осмислення наукових та прикладних проблем застосування положень ст. 111-1 КК України, тому наразі становлять

особливий та нагальний як теоретичний, так і прикладний інтерес, і можуть бути використані в:

- правотворчій діяльності – законодавцем для удосконалення кримінального законодавства України щодо колабораційної діяльності та суміжних злочинів;
- правозастосовній діяльності – слідчими, детективами, прокурорами, суддями для вирішення питань щодо кваліфікації кримінальних правопорушень, пов'язаних з колабораційною діяльністю;
- науково-дослідній діяльності – науковцями, науково-педагогічними працівниками для проведення подальших наукових розвідок колабораційної діяльності;
- навчальному процесі – для підготовки навчальної, методичної літератури та викладання навчальних дисциплін кримінально-правового циклу.

Результати, які містяться у роботі, пройшли належну апробацію.

Зміст дисертації, її завершеність у цілому. У цілому науковий рівень роботи Т.Ю. Ясницької дозволяє позитивно оцінити її зміст, визнати її завершеною науковою роботою, в якій авторці вдалося втілити мету дослідження – надати комплексну кримінально-правову характеристику колабораційної діяльності за кримінальним правом України.

Актуальність теми дослідження та належний теоретичний рівень роботи, а також практична спрямованість дисертаційного дослідження забезпечують його наукову та прикладну значущість для науки кримінального права.

Оформлення дисертації. Дисертація оформлена згідно із нормативними вимогами та із дотриманням порядку викладення тексту, написана українською мовою, стиль викладення – науковий. Положення, висновки та пропозиції в тексті дисертації завершені, аргументовані, послідовні.

Водночас варто відмітити, що в окремих випадках дисертантка допустила незначні одруківки або пунктуаційні помилки (приміром, с. 85, 96, 110, 120, 149, 154, 157 дис.), хоча це і не простежується протягом всієї роботи та є допустимим.

Порушень академічної доброчесності в дисертації та/або наукових публікаціях, в яких висвітлені наукові результати роботи, фактів академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації не виявлено.

Дискусійні положення дисертаційної роботи. Погоджуючись із загальною концепцією дисертаційної роботи Т.Ю. Ясницької, констатуємо правильність і важливість тих конкретних наукових положень, які виносяться нею на захист, варто звернути увагу також і на окремі дискусійні аспекти цього дослідження.

1. Підтримуючи дисертантку у її прагненні проаналізувати об'єктивну сторону ч. 6 ст. 111-1 КК та визначити які діяння не повинні нею охоплюватися, слід зазначити, що фінально так і не було надано власного (авторського) чи то переліку діянь, що охоплюються ч. 6, чи навпаки тих діянь, що не повинні охоплюватися вказаним положенням ч. 6. Натомість авторка на с. 82-84 дисертації наводить позиції І. Газдайки-Василишин, О. Зайцева, О. Маріна, Є. Письменського, М. Рубашенка, не піддаючи критичному осмисленню ці позиції, не вказує аргументи і контраргументи та не зазначає власні висновки. Такий же недолік простежується і щодо інших питань роботи, наприклад, на с. 81, 94, 101.

2. Не зовсім зрозумілою є позиція авторки щодо тлумачення суспільно небезпечних наслідків, які передбачені у ч. 8 ст. 111-1 КК України. Звісно Т.Ю. Ясницька побіжно розкриває це питання, погоджуючись з іншими дослідниками, що вони охоплюють «1) загибель людей; 2) настання інших тяжких наслідків, як наслідок діянь, які визначені у ч. 5-7 ст. 111-1 КК України» (с. 111 дис.). Однак, продовжуючи цю думку, ймовірно слід замислитись про те, як варто трактувати загибель людей. Це давній спір в науці кримінального права, який і донині не розв'язаний: чи достатньо для констатації загибелі людей, щоб померла лише одна людина? Чи має бути щонайменше двоє померлих? Окрім того, варто було б приділити увагу і другому прояву вказаних суспільно небезпечних наслідків, а саме іншим тяжким наслідкам. Так, п. 3 примітки до ст. 111-1 КК України вказано, що такою є шкода, що в одну тисячу і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян. Але, враховуючи, що дослідниця займалася питаннями соціальної обумовленості колабораційної діяльності, то

варто було б дослідити і питання розміру завданої матеріальної шкоди в кваліфікованому складі, що передбачений ч. 8 ст. 111-1 КК України. Більш того, виникають питання: а якщо ніхто не загинув, але були завдані тяжкі тілесні ушкодження або кільком людям завдано середньої тяжкості, то чи можна це вважати заподіянням тяжких наслідків? І як таку шкоду оцінити в грошовому еквіваленті? І наскільки взагалі виваженим і справедливим є підхід законодавця в цьому аспекті?

3. Позитивною є ідея Т.Ю. Ясниської здійснити прискіпливий аналіз суб'єктивної сторони колабораційної діяльності. Водночас висновок, який робить дисертантка («колабораційна діяльність може вчинятися із прямим чи непрямим умислом» с. 126 дис.) є доволі спірним та потребує публічного обговорення. Так, спочатку авторкою абсолютно правильно констатовано, що кримінальні правопорушення, передбачені ч. 1-7 ст. 111-1 КК України, є правопорушеннями з формальними складами, тобто такими, які вважаються закінченими з моменту вчинення діяння і де будь-які суспільно небезпечні наслідки лежать за межами складу вказаного кримінального правопорушення. Але в подальшому, при аналізі вини постійно йде вказівка на ставлення суб'єкта не лише до діяння, а й до наслідків (наприклад, «особа усвідомлює що співпраця з окупантом є порушенням та що такі діяння завдадуть шкоду суверенітету України, однак вона по різному ставиться до наслідків» с. 126-127 дис.). Однак у кримінальних правопорушеннях з формальним складом ми не можемо говорити і оцінювати наслідки і ставлення до них суб'єкта. Якщо ж завдана шкода, то маємо розглядати питання про наявність чи відсутність в діях особи кваліфікуючої ознаки, тобто йтиметься вже про матеріальний склад кримінального правопорушення, передбачений ч.8 ст. 111-1 КК України. Так, звісно ж, «безнаслідкових» кримінальних правопорушень майже не існує. Однак, маємо пам'ятати про необхідність розмежовувати склад кримінального правопорушення і саме кримінальне правопорушення («вони не збігаються одне з одним, а тільки співвідносяться між собою як явище (конкретне кримінальне правопорушення) та юридичне поняття про нього (склад конкретного

кримінального правопорушення)»²). Тому, коли ми констатуємо формальний склад, то маємо виходити з того, що інтелектуальна та вольова ознаки умислу мають свою специфіку: передбачуваність і бажання чи небажання настання суспільно небезпечних наслідків не враховуються. А отже, маємо говорити лише, що колабораційна діяльність – це кримінальне правопорушення, що вчиняється з прямим умислом.

Більш того, чітке дотримання цього підходу дозволило б просто відповісти на поставлене Т.Ю. Ясниською питання «для чого законодавець виділяє мету саме у цих формах колабораційної діяльності (ч. 3 чи ч. 6 ст. 111-1 КК України – прим. Т.М.)» (с. 130 дис.). Кримінальні правопорушення з формальними складами можуть вчинятися не лише з прямим умислом, а й в окремих випадках з необережності. І вказівка на мету дає зрозуміти правозастосувачу, що діяння, передбачені ч. 3 і 6 ст. 111-1 КК України, є виключно умисними.

4. Підтримуючи дисертантку в її ідеї чіткого розмежування колабораційної діяльності від суміжних кримінальних правопорушень (підрозд. 3.2 дис.) варто відмітити наступні важливі моменти: 1) дисертація значно б виграла, якби проведене розмежування здійснювалося з урахуванням специфіки видів складів кримінальних правопорушень за особливостями конструкції (зокрема, щодо державної зради). Так як у низці випадків маємо справу із формальними складами, то закономірною є кваліфікація за сукупністю: і за державну зраду, і за колабораційну діяльність, якщо діяльність була розпочата до 2022 р. і продовжувалася після 2022 р. І тут немає порушення принципу *non bis in idem* (с. 159, 186 дис.), але мають бути враховані у свою чергу положення ст. 5 КК України; 2) спроба здійснити розмежування кримінальних правопорушень, передбачених ч. 7 ст. 111-1 та ст. 260 КК України, потребує пояснення в частині пропонуваного механізму (с. 161 дис.): як саме його застосовувати, якщо не справджується лише 1 із 3 критеріїв, яка має бути остаточна кваліфікація?

Але наявність вказаних недоліків та окремих спірних положень жодним чином не знижує достовірність основних наукових положень, висновків і рекомендацій, висловлених в аналізованій дисертації. У певних випадках це є

² Кримінальне право України. Загальна частина: підручник / за ред. Ю.В. Бауліна, В.І. Тютюгіна, В.І. Борисова, Ю.А. Пономаренка, С.О. Харитонova. 7-ме вид., переробл. й допов. Х.: Право, 2026. С. 136.

свідченням творчого характеру роботи, і того, що авторка сміливо береться за вирішення теоретично складних і практично важливих питань.

Таким чином, належна обґрунтованість та достовірність отриманих результатів, висновків і пропозицій забезпечена широкою джерельною базою проведеного дослідження, опрацюванням значної кількості емпіричних матеріалів, використанням різноманітних методичних прийомів аналізу поставлених проблем, достатньою апробацією отриманих результатів, а також тим, що до однакових висновків приводить аналіз різних аспектів досліджуваної проблематики.

Загальний висновок. На підставі викладеного можна вважати, що дисертація Ясниської Тетяни Юріївни «Кримінально-правова характеристика колабораційної діяльності за кримінальним правом України», подана на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань «Право» за спеціальністю «Право», є самостійним, завершеним науковим дослідженням, в якому отримано нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності розв'язують конкретне завдання, важливе як для науки кримінального права, так і для правозастосовної практики. За своєю актуальністю, ступенем наукової новизни, рівнем теоретичного й практичного значення робота повністю відповідає вимогам, які передбачені постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» від 12 січня 2022 р. № 44, та Вимогам до оформлення дисертацій, затверджені наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 № 40, а її авторка – Ясниська Тетяна Юріївна – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Офіційна опонентка:

кандидатка юридичних наук, доцентка,
доцентка кафедри кримінального права та
кримінально-правових дисциплін
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

Тетяна МИХАЙЛІЧЕНКО